

Iulia Barbu

VERBELE *DICENDI* CONTEXTUAL-FIGURATE DIN LIMBA
ROMÂNĂ, DERIVATE DE LA ONOMATOPEE

1. Observații preliminare

Câmpul verbelor *dicendi* (*declarandi*¹) ocupă un loc important în vocabularul limbii române, constituind o clasă bogată și eterogenă, pe cât de interesantă, pe atât de greu de definit și de clasificat. Deși, în lingvistica românească, această clasă de verbe nu a beneficiat de o atenție specială, fiind tratată parțial în lucrări importante de etimologie și de istoria limbii, putem aminti câteva contribuții la studiul acesteia. În articolul *Semantică și sintaxă, câteva observații asupra construcției verbelor „dicendi”*, Emanuel Vasiliu oferă o abordare a acestor verbe din perspectiva lingvisticii formale (Vasiliu 1970: 193–215). Mai recent, în *Discursul raportat în textele dialectale românești* (2004), Cezar Bălășoiu propune o clasificare a verbelor declarative pe baza criteriului semantic și a relațiilor acestora cu un discurs citant. De asemenea, articolul Oanei Uță Bărbulescu, *Verba dicendi: nucleul latinesc (I)*, prezintă o distribuție în grupe „forte” și grupe „slabe” a verbelor *dicendi* din registrul neutru al limbii latine, moștenite în limba română (Actele colocviului Catedrei de limba română 2002: 257–260).

2. Definirea verbelor *dicendi*

Definirea câmpului verbelor *dicendi* este strâns legată de încercarea de a propune o clasificare a lor (v. Bălășoiu 2004: 145 ș.u.). Clasificarea tradițională se bazează pe criteriul semantic oferit de gramaticile latine, conform căruia verbele declarative (*verba dicendi*) sunt „verbe care denotă o activitate de enunțare”. În DSL (2001, s.v. *declarativ*), se folosește sintagma „verbe declarative” (sau „verbe de declarație”), care constituie „o clasă pragmatico-sintactică de verbe care exprimă procesul de „enunțare” (de spunere), introducând, în vorbire directă sau indirectă, propoziția/propozițiile enunțate”. O clasificare se dovedește dificilă, dacă se are în vedere faptul că aplicarea criteriului semantic poate da naștere mai multor tipuri de grupare a verbelor declarative, în categoria cărora intră atât verbe *dicendi*, cât și *sentiendi*, *affectuum*, *voluntatis* (Bălășoiu 2004: 145 ș.u.). Cele mai mari

¹ Numite și „verbe ilocutive”, în cartea Elenei Constantinovici, *Semantica și morfosintaxa verbului în limba română*, Chișinău, Centrul Editorial-poligrafic al USM 2007, p. 59.

dificultăți apar în încercarea de a stabili inventarul de unități care intră în componența acestei clase. În acest scop, este importantă stabilirea criteriilor de selecție a verbelor *dicendi*.

Considerăm *dicendi* orice verb care are în structura sa semantică trăsătura [a zice, a spune], ca sens de bază, secundar sau contextual-figurat. Toate verbele *dicendi* presupun existența trăsăturii [+ uman], specifică actantului plasat în poziția subiectului. În alcătuirea inventarului, nu am ținut cont de criteriul sintactic: posibilitatea de a „coordona” un discurs citant, în vorbire directă sau indirectă, ci doar de definiția lexicografică.

2.1. Conceptul de „câmp lexical”

Câmpurile lexicale² sau **lexico-semantice** (denumite și *subansambluri lexico-semantice*: Bidu-Vrănceanu – Forăscu 1984: 154 ș.u.) sunt definite ca „fragmente (subansambluri, mulțimi) din ansamblul lexical al unei limbi care grupează numai denumirile înrudite din punctul de vedere al sensului sau care au un *denominator semantic comun*.” (Bidu-Vrănceanu – Forăscu 2005: 144).

În concepția lui Eugeniu Coșeriu, câmpul lexical este „o paradigmă lexicală, un ansamblu lexematic bazat pe opoziții” și este caracterizat prin faptul că „se formează prin împărțirea unui continuum de conținut între mai multe lexeme care se află în opoziție directă prin trăsături de conținut minimale, distinctive” (Coșeriu 1967: 183).

Scopul principal în analiza câmpurilor lexicale îl reprezintă identificarea relațiilor de sens (echivalențe, identități și opoziții) dintre cuvintele câmpului, pentru o definiție mai riguroasă a sensului. Aceasta se realizează prin operațiile de comparare (bazată pe componentele de sens comune) și de diferențiere (exprimată prin componentele variabile, distinctive) (Bidu-Vrănceanu – Forăscu 2005: 147). Stabilirea relațiilor de sens dintre cuvintele aparținând unui câmp se face ținând seama de definițiile din dicționare.

2.2. Principiile constituirii unui câmp lexical

Constituirea unui câmp trebuie să respecte trei principii generale (Bidu-Vrănceanu – Forăscu 1984: 22): a) reunirea termenilor pe baza unor *proprietăți semantice comune* (sau *seme comune*), care ocupă primul loc în definiția sensului; b) diferențierea semantică a unor termeni față de alții din aceeași clasă, prin *seme variabile* (sau *trăsături semantice distinctive*); c) excluderea reciprocă din același context a termenilor aparținând unei clase, într-un anumit context fiind selectat un singur termen al clasei.

3. Din punct de vedere semantic, clasificăm verbele *dicendi* în trei categorii: **verbele *dicendi* propriu-zise** (verbe tipice, de tipul *a zice, a spune*), **verbele *dicendi* care exprimă și valori suplimentare**³ (care redau, pe lângă semnificația

² V. o prezentare a diferitelor teorii asupra câmpului lexical, la Livia Vasiliuță, *Semantica lexicală*, Timișoara, Ed. Mirton, 2000, p. 104 ș.u.

³ C. Bălăsoiu (2004) folosește sintagma „verbe declarative secundare”.

de bază („a spune”), și detalii referitoare la inflexiunea vocii, la claritatea/neclaritatea enunțării, la atitudinea emițătorului etc., de exemplu, *a apostrofa*, *a bălmăji*) și **verbele *dicendi* contextual-figurate**, care au sens declarativ figurat numai în anumite contexte (de tipul *a lătra*, *a clămpăni* etc.).

În categoria verbelor *dicendi* contextual-figurate, se pot distinge mai multe subcategorii, dintre care amintim: verbe derivate de la onomatopee care redau sunete specifice lumii animale (animale, păsări; de ex., *mieuna*, *cotcodăci*); verbe derivate de la baze onomatopeice, care redau sunete produse de obiecte (de ex., *clămpăni*, *clănțani*, *clăpăi*); verbe figurate catacretice (derivate de la nume de unelte populare, de ex., *îndruga* < *drugă*, *melița* < *meliță*, *șfichiui* < *șfichi* etc.); verbe nederivate care și-au dezvoltat în anumite contexte sens declarativ figurat (*bălăcări*, *pisa*, *pișca*, *spurca*, *trânti* etc.).

Ne vom opri asupra clasei de verbe *dicendi* contextual-figurate, derivate de la sunetele specifice lumii animale, încercând să identificăm unele trăsături semantice ale verbelor care alcătuiesc această serie. Având în vedere dificultatea unei analize semice a unei clase de verbe, nu ne propunem o analiză semică propriu-zisă, ci doar identificarea unor seme comune și diferențiatore/secundare, cu ajutorul cărora vom desprinde câteva trăsături ale subcategoriei analizate.

Am selectat verbele care conțin în definiția unuia dintre sensurile înregistrate în dicționare semul de bază „a spune” (= lat. *dico*), desemnând enunțarea orală a unui mesaj, la care se adaugă seme secundare, acestea oferind informații expresive despre actul comunicării (neclaritate, intensitate, atitudinea locutorului, stări emoționale etc.). În dicționare, aceste verbe prezintă specificarea „Fig.” înaintea sensului figurat⁴. Rareori, există verbe cu utilizare declarativă în contexte figurate, al căror sens ca atare nu este înregistrat în dicționar; în măsura în care există utilizări în limba română (incluând aici și internetul ca posibilă sursă de exemple) cu sens declarativ, am introdus în lista noastră și astfel de verbe (de ex., *a cloncăni*). În stabilirea inventarului, am folosit două surse lexicografice: *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX '98) și *Micul dicționar academic* (MDA). Inventarul cuprinde numai verbe – unități lexicale, și nu expresiile și locuțiunile verbale cu sens declarativ. De asemenea, nu am inclus verbele regionale și pe cele arhaice.

4. Verbe *dicendi* contextual-figurate, derivate de la onomatopee specifice lumii animale

Verbele contextual-figurate, derivate de la onomatopee care redau sunete specifice lumii animale, se grupează în două categorii: 1) verbe care exprimă sunete ale *animalelor*, 2) verbe care exprimă sunete ale *păsărilor*. Am notat în continuare definițiile verbelor din DEX (ediția din 1998) și MDA, selectând doar sensurile care evidențiază trăsătura *dicendi* a verbelor. Apoi, propunem o încercare de

⁴ În funcție de terminologia adoptată de fiecare dicționar, găsim ca variante pentru marca „figurat”: *p. ext.*, *p. anal.*

analiză a fiecăruia dintre cele două microcâmpuri, în care vom evidenția unele trăsături semantice diferențiatore, organizate sub formă de tabel. Nu am introdus în tabele semul [enunțare orală], comun tuturor verbelor.

4.1. Semnificația semelor. Relațiile de sens între componentele câmpului se reflectă în semele variabile, formulate pe baza definițiilor lexicografice.

Semul [Claritate] se actualizează la unele verbe în varianta negativă [- claritate] (notată cu [-] în tabel), atunci când verbul exprimă lipsa de claritate a mesajului. La cele mai multe verbe însă, claritatea nu este o trăsătură relevantă, ci mai degrabă una implicită; de aceea, am notat-o în tabel cu [0].

Caracteristica [Intensitate] are variantele [mică] (notată în tabel cu [-]) și [mare] (notată în tabel cu [+]). În cazul verbelor la care intensitatea nu este o trăsătură distinctivă, am folosit valoarea [0].

Semul [Afect negativ]⁵ apare actualizat la verbe care exprimă și o încărcătură afectivă negativă (supărare, nemulțumire, furie etc.). Nu avem în lista noastră niciun verb care să exprime afect pozitiv. La unele verbe, această trăsătură nu este relevantă, ca atare, am folosit pentru această situație, ca și mai sus, valoarea [0].

Aproape toate verbele din lista noastră au utilizare peiorativă, prin urmare, semul [Evaluare negativă] este comun tuturor verbelor. În definițiile lexicografice, această trăsătură este marcată de specificări de tipul: „peiorativ”, „depreciativ”, „ironic”, „argotic” și relevă o perspectivă social-morală asupra actului de comunicare, implicând în același timp și rolul receptorului.

Trăsătura [Fatic] descrie enunțarea fără conținut informațional; acestea îi corespund în definițiile lexicografice formulări de tipul: „fără rost”, „multe și nevrute”, „fără a spune lucruri importante”, „(a vorbi) vrute și nevrute” sau prin glosare cu verbe sinonime, de tipul „a flecări”, „a trâncăni”, „a pâlăvrăgi”, „a cleveti” etc.

Trăsătura [Eufonic], este actualizată la majoritatea verbelor în varianta negativă, pentru care am folosit notarea [-]. În definiții, această trăsătură reiese din formulări de tipul „sunete nearmonioase”, „sunete neplăcute”, „gutural”, „(a articula) în mod dezagreabil”, „strigăte stridente” etc.

Toate aceste trăsături semantice țin atât de planul emițătorului mesajului, cât și de cel al receptorului. Receptorul este, de fapt, acela care percepe discursul emițătorului ca având anumite caracteristici.

4.2. Verbe derivate de la onomatopee care exprimă sunete specifice animalelor (oferind indicații despre modul articulării, inflexiunea vocii etc.): *bâzâi* (*bâz* + suf. *-âi*), *guița* (< *guiț*), *lătra*, *mârâi* (*mâr* + suf. *-âi*), *mecăi* (*mecăcăi*), *mieuna* (< *miau*), *miorcăi* (< *miorc*), *miorlăi* (< *miorlau*), *mormăi* (*mor* + *m[or]* + suf. *-ăi*), *mugi*, *rage*, *scheuna*.

⁵ Am optat pentru termenul „afect”, pentru că are o accepțiune foarte largă, sub care se clasifică în psihologie *stări*, *atitudini*, *dispoziții*, *emoții* etc. Cu toate că verbele noastre exprimă afecte negative a căror intensitate variază (supărare, nemulțumire, iritare, furie etc.), ne-am oprit numai asupra unei denumiri generice, interesând aici doar distincția pozitiv/negativ.

- bâzâi** = [...] 3. (Tranz.) (Fam.) A săcăi, a cicăli; a bârfi [...] (DEX) // 3. vi. (Fig.; d. oameni) A-și exprima nemulțumirea prin murmur. Si: *a cârti, a bombăni* [...] 5. vt. (Fam.) A săcăi 5. vt. A bârfi (MDA).
- guița** = (D. porci; adesea fig.) A scoate strigăte caracteristice speciei; a covița (DEX) // Fig., ir. (D. oameni) A scoate strigăte stridente (MDA).
- lătra** = ... 2. (Depr.; d. oameni) A vorbi întruna, zadarnic și pe un ton răstit, a-și bate gura (DEX) // [...] 5. Intrans. A vorbi de rău. 6–7. A bârfi (pe cineva) [...] 9. Tranz. A vorbi mult și fără rost. Si: *a flecări*. 10. A vorbi de rău pe cineva. Si: *a calomnia, a minți*. 12. (Rar) A pufni. 13–14. A bate la cap (pe cineva) Si: *a cicăli* (MDA).
- mârâi** = 1. (D. câini; la pers. 3) A scoate sunete guturale, aspre, hârâite, care de obicei arată iritarea, nemulțumirea. 2. Fig. (D. oameni; peior.) A vorbi neclar, printre dinți, manifestând nemulțumire, enervare ♦ Tranz. A spune ceva în silă, pe un ton posac, nemulțumit (DEX) // (D. oameni; fig.; peior.) A vorbi neclar, printre dinți, manifestând nemulțumire, enervare. 3. Intrans. (D. oameni; p. ext.) A vorbi neclar, printre dinți. Si: *a bombăni, a mormăi*. 4. Tranz. A spune ceva în silă, pe un ton posac, nemulțumit. 5. Intrans. A protesta (MDA).
- mecăi** = Intrans. (D. capre, rar d. iepuri; la pers. 3) A scoate strigăte caracteristice speciei. ♦ (Ir., d. oameni) A vorbi sau a cânta cu voce tremurată. Formație onomatopeică (DEX) // v. *mecăci* (rar; d. capre) A scoate strigăte caracteristice speciei. 2. (Fig.; d. oameni) A vorbi cu vocea tremurată. 3. (Fig.) A trăncăni (MDA).
- mieuna** = – (DEX) // (D. pisici) [...] Si: *a miorlăi*. [...] 5–6. (Fig.; d. oameni) A se văicări (MDA).
- miorcăi** = 1. (D. broaște)... 2. Intrans. și refl. Fig. (D. copii) A (se) smiorcăi (DEX) // [...] 2–3. A se smiorcăi [...] 5. Intrans. (Fam.) A crâcni. [...] 8. Intrans. (Bucovina) A vorbi cu glas slab, abia auzit (MDA).
- miorlăi** = 1. Intrans. (D. pisici) A mieuna. 2. Intrans. și refl. Fig. (Depr.) A vorbi, a plânge cu glas subțire și tânguitor; a (se) smiorcăi (DEX) // [...] 2. (D. oameni) A imita miorlăitul pisicii. 3–4. Intrans. și refl. (Fig.; depr.; d. oameni, d. copii) A se smiorcăi. 5. Tranz. (Fig.; depr.; ir.) A cânta (MDA).
- mormăi** = [...] 2. Fig. (D. oameni) A vorbi nedeslușit, pe un ton coborât sau nazal, de obicei cu intenția de a manifesta o nemulțumire; a bombăni, a mârâi (DEX) // [...] 5. Intrans. (D. oameni) A scoate sunete neclare pe un ton scăzut sau nazal, a vorbi nedeslușit, pentru a-și manifesta nemulțumirea, indignarea. Si: *a bombăni, a mârâi, a mogorogi, a mondăni, a mormoti, a murmura*. [...] 7. Tranz. A fredona cu vocea scăzută și pe nas. 8. Intrans. (P. ext.) A protesta (MDA).

mugi = I. (D. unele animale cornute) A scoate sunete prelungi, caracteristice; a zbiera, a rage II. 1. (P. anal.) (D. oameni) A striga puternic; a urla, a răcni (DEX) // 1. (D. animale cornute) [...] 4. (P. anal.; d. oameni) A striga puternic, sfâșietor. Si: *a zbiera, a urla, a răcni* (MDA).

rage = (D. unele animale) A scoate răgete. ♦ Fig. (D. oameni) A țipa, a răcni, a zbiera, a urla (DEX) // [...] (D. oameni) A zbiera (MDA).

scheuna = [...] Fig. (Fam.; d. oameni) A se văita, a plânge. Probabil formație onomatopeică (DEX) // A schelălăi (MDA).

VDF ⁶	Seme variabile					
	Claritate	Intensitate	Afect negativ	Evaluare negativă	Fatic	Eufonic
bâzâi	0	0	+	+	0	0
guița	0	+	0	+	0	-
lătra	0	+	0	+	+	0
mârâi	-	-	+	+	0	0
mecăi ⁷	0	0	0	+	+	-
mieuna	0	0	+	+	0	0
miorcăi	0	+	+	+	0	0
miorlăi	0	0	+	+	0	0
mormăi	-	-	+	+	0	0
mugi	0	+	0	+	0	0
rage	0	+	0	+	0	0
scheuna	0	0	0	+	0	0

La verbele *mârâi*, *mormăi*, se actualizează semul [- claritate]. La celelalte, această trăsătură este nerelevantă, având valoarea [0], așa cum reiese din definiții.

Trăsătura [Afect negativ] exprimă nemulțumirea (*bâzâi*, *mormăi*), supărarea (*mieuna*⁸, *miorcăi*, *miorlăi*) sau iritarea (*mârâi*).

Toate verbele au utilizare peiorativă ([Evaluare negativă]), ceea ce aduce în discuție rolul receptorului, felul în care acesta percepe actul de enunțare.

Semul [Fatic] este slab reprezentat la această categorie de verbe: *lătra* („a vorbi mult și fără rost”, MDA), *mecăi* (MDA, sensul 3: „a trăncăni”).

Semul [- eufonic] (lipsa de armonie acustică) apare la verbele *guița* („a scoate strigăte stridente”), *mecăi* („a vorbi [...] cu voce tremurată”). La celelalte verbe, acest sem este nerelevant.

⁶ VDF: verb *dicendi* (contextual-)figurat.

⁷ În MDA, s.v. *mecăi*, verbul are două sensuri figurate: „a vorbi cu voce tremurată” și „a trăncăni”. Pentru primul sens figurat, s-ar putea formula semul [- eufonic]. Pentru al doilea sens, am marcat în tabel valoarea [+ fatic].

⁸ În MDA este definit printr-un sinonim, *a se văicări* „a se tângui, a se văita, a se căina” (DEX), din care reiese trăsătura [afect] [negativ].

4.3. Verbe derivate de la onomatopee care exprimă sunete specifice **păsărilor**: *cățâi* (*cață* + suf. -ăi) / *cățâni* / *cățână*⁹, *ciricăi* (< *ciric*, cuvânt care imită ciripitul păsărilor), *ciripi* (< *cirip*), *cârâi* (*câr* + suf. -ăi), *cloncâni* / *cloncâi*¹⁰ (*clonc* + suf. -ă(n)i), *cotcodăci* (< *cotcodac*), *croncâni* (< *cronc*, cuvânt care imită sunetele scoase de corb, de cioară etc.), *gâgâi* (cf. *ga[ga]*), *măcăi* (*mac* + suf. -ăi), *pupăi* ([*pu-pu-*] *pup* + suf. -ăi).

cățâi = (Rar) A flecări (DEX) // 1. (D. coțofană) A țipa (scoțând un sunet specific). 2. vi. (Rar) A flecări. 3. vt. A cicăli (MDA).

cățână (cățâni) = vi. (D. coțofană) A țipa. 2. vt. A cicăli. 3. vt. A certa. 4. vt. A insulta (MDA).

cârâi = 1. (Intranz.) (D. unele păsări, la pers. 3) A scoate sunete caracteristice, neplăcute, scurte și guturale. 2. (Intranz.) Fig. (Peior.) A vorbi cu un ton ascuțit și strident, care trădează ostilitate. 3. (Tranz.) Fig. (Fam.) A cicăli, a bate la cap pe cineva. ♦ Refl. recipr. A se certa. *Toată ziua se cârâie.* (DEX) // [...] 2. vi. (Fig.; peiorativ) A vorbi cu un ton ascuțit și strident, care trădează ostilitate [...] 6. vt. (Fig.; fam.) A cicăli. 7. vr. A se certa (MDA).

ciricăi = 1. Intranz. (D. păsări, pui mici) A ciripi. 2. (D. găini) A cârâi. 3. Tranz. (Fig.) A spune ceva neinteligibil (MDA).

ciripi = [...] Fig. (d. femei) A vorbi cu voce subțire și melodioasă. ♦ Tranz. (Arg.) A vorbi, a spune ceva; a face destăinuiri, a divulga ceva (DEX) // 1. (D. unele păsărele) A scoate sunete caracteristice. 2. Intranz. (d. femei) A vorbi cu voce subțire și melodioasă. 3. (Arg.) A divulga ceva (MDA).

cloncâni (cloncâi) = (D. unele păsări, mai ales d. cloști) A scoate strigăte caracteristice speciei (DEX) // (D. unele păsări, mai ales d. cloști) A scoate sunete caracteristice [...] (MDA).

cotcodăci = [...] 2. (Intranz. și tranz.) (Fig.) (D. oameni) A vorbi fără rost; a trâncâni, a pălăvrăgi (DEX) // [...] 3. (D. oameni) A trâncâni (MDA).

croncâni = [...] 2. (Intranz.) (D. oameni) A scoate strigăte nearmonioase, a vorbi articulând cuvintele în mod dezagreabil, gutural și nedeslușit (DEX) // [...] 4. vt. (D. oameni; depreciativ) A bodogâni (MDA).

gâgâi = - (DEX) // 1. (D. găște sau rațe) A scoate sunete caracteristice speciei 2. Tranz. (Fig.) A se bâlbâi (din cauza nesigurăței sau a neștiinței) (MDA).

⁹ Formele *cățână* și *cățâni* sunt înregistrate doar în MDA, în timp ce în DEX este înregistrată forma *cățâi*, cu același sens.

¹⁰ Deși dicționarele nu înregistrează sensul declarativ contextual, acesta este utilizat astfel în limba română, după cum atestă și exemplele găsite pe internet: „– Haida de, *cloncâni* Borowsky. Mare lucru să-ți iei o mașină la două zile.” (*Enigma lui Quetzalcoatl*), autor: Doru Antonesi (www.divertis.ro); „Mai interesant mi se pare că tot tu *cloncâni* că te „jignesc”.” (forum.computergames.ro); „Și când veți mai *cloncâni* despre partidele istorice democratice, vom ști că mințiți cu altă poli-tichie.” (www.ziua.ro, forum: comentarii). În aceste exemple, verbul are același sens cu *a bombâni*, *a bodogâni*.

măcăi = (D. rațe) A scoate strigătul caracteristic speciei; a face mac-mac, a măcăni (DEX) // [...] 3. Fig. (d. oameni; peior.) A trăncăni (MDA).

pupăi = (D. pupeze) A scoate strigăte caracteristice speciei. ♦ Fig. (D. oameni) A flecări, a cleveti (DEX) // (Pop. și fam.; d. oameni) A flecări (MDA).

VDF	Seme variabile					
	Claritate	Intensitate	Afect negativ	Evaluare negativă	Fatic	Eufonic
cățâi/ cățăn(ă)i	0	+	0	+	+	-
cârâi	0	+	+	+	0	-
ciricăi	-	-	0	+	+	-
ciripi	0	-	0	+	+	0
cloncăni/ cloncăi	0	0	0	+	+	-
cotcodăci	0	0	0	+	+	0
croncăni	-	0	+	+	0	-
gâgâi	-	0	0	+	0	-
măcă(n)i	0	0	0	+	+	0
pupăi	0	0	0	+	+	0

Semul [- claritate] se actualizează la verbe precum *ciricăi* („a spune ceva neinteligibil”, MDA), *croncăni* („în mod dezagreabil, gutural și *nedeslușit*”, DEX, subl. noastră), *gâgâi* („a se bâlbâi”, MDA).

La verbe precum *ciricăi*, *ciripi*, se actualizează trăsătura [Intensitate] [mică] (notată cu [-]), în timp ce, la altele, această trăsătură nu este relevantă. La verbul *cârâi*, [Intensitatea] este [mare]: „ton ascuțit și strident”, DEX, MDA). La *cățâi* (*cățănăi*), pornind de la sensul de bază, care presupune existența semului [Intensitate] [mare] (MDA: „(d. coțofană) a țipa”), deducem că situația este aceeași și în context figurat.

Semul [Afect] este actualizat în varianta negativă, exprimând ostilitate (*cârâi*), supărare (*croncăni* „a bodogăni”¹¹). În cazul celorlalte verbe, semul [Afect] nu are valoare distinctivă.

Toate verbele au utilizare peiorativă ([Evaluare negativă]), reflectând perspectiva receptorului mesajului asupra actului comunicării.

Componenta fatică este predominantă la această clasă de verbe, marcând discursul fără conținut informațional, redat în definițiile lexicografice prin sinonime verbale de tipul „a trăncăni”, „a pâlăvrăgi”, „a cleveti”, „a flecări” (*cățâi*, *ciricăi*, *ciripi*, *cotcodăci*, *pupăi* etc.).

Unele verbe exprimă și lipsa de armonie acustică ([– eufonic]), frecvent formulată în definițiile verbelor din această categorie (*cârâi*, *ciricăi*, *cloncăni*, *croncăni* etc.), spre deosebire de clasa verbelor derivate de la onomatopee care redau sunete specifice animalelor. Foarte probabil, sunetele specifice păsărilor, exprimând stridența, au fost asociate în mod depreciativ cu „sporovăiala”, în plan uman.

¹¹ În DEX’98, *bodogăni* este definit astfel: „a bombăni supărat [...]”.

5. Concluzii

Este interesant de remarcat faptul că verbele derivate de la onomatopee, care redau sunete specifice anumitor animale sau păsări au, de regulă, utilizare peiorativă. De asemenea, este de remarcat faptul că verbele onomatopeice derivate de la sunetele animalelor oferă cu precădere informații despre modul articulării (inflexiune, afect care însoțește actul enunțării etc.), în timp ce verbele derivate de la sunete specifice păsărilor pun accent pe trăsătura [+ fatic], enunțarea fără informație. Verbele derivate de la sunete specifice animalelor exprimă îndeosebi starea afectivă a locutorului (în majoritatea cazurilor, negativă).

Unele verbe sunt cvasisinonime, uneori chiar în interiorul aceleiași subclase: *mugi / rage; mieuna / miorlăi; mormăi / mârâi*.

Utilizarea aproape exclusiv peiorativă a acestor verbe atestă o mare productivitate expresivă a limbii române, în special în ceea ce privește latura negativă a actului de comunicare (neclaritatea, lipsa de informație: „flecăreala”, furia etc.). De asemenea, prezența unor trăsături depinde de existența altora (la limita cu alte domenii, cum ar fi psihologia). Astfel, [Intensitate] [mare] are la bază un afect negativ care însoțește enunțarea (supărarea, mânia, ura etc.).

Felul în care este perceput actul comunicării, cu trăsăturile lui, implică, în mare măsură, perspectiva receptorului asupra actului de comunicare performat de un emițător.

Eterogenitatea semantică a clasei de verbe *dicendi*, în general, și a celor *dicendi* contextual – figurate, în special, face dificilă o analiză semantică exhaustivă. Cel mult, se pot desprinde câteva elemente comune și diferențiatore, care pot servi la stabilirea unor subclase de verbe.

BIBLIOGRAFIE

- Bălășoiu, Cezar (2004) = *Discursul raportat în textele dialectale românești*, București, Editura Universității din București, 2004.
- Bidu-Vrănceanu, A. – Forăscu, N. (1984) = *Modele de structurare semantică (Polisemie, sinonimie, antonimie, câmpuri)*, Timișoara, Editura Facla, 1984.
- Bidu-Vrănceanu, Angela (1986) = *Structura vocabularului limbii române contemporane. Probleme teoretice și aplicații practice*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.
- Bidu-Vrănceanu, A. – Forăscu, N. (2005) = *Limba română contemporană. Lexicul*, București, Humanitas Educațional, 2005.
- Coșeriu, E. (1964) = *Pour une sémantique diachronique structurale*, în *Antologie de semantică*, București, TUB, p. 242–324.
- Coșeriu, E. (1967) = *Din preistoria semanticii structurale: analiza lui Heyse privind câmpul semantic al termenului sunet*, în *In memoriam. Eugeniu Coșeriu*, București, Editura Academiei Române, 2004, p. 183–192 (trad. de Ioana Feodorov și Cristina Ivanov), extras din „Fonetica și dialectologie”, XX–XXI, 2001–2002; articolul a fost publicat inițial în 1967, în volumul *To Honour Roman Jakobson*, Mouton-The Hague-Paris, p. 489–498.

- Constantinovic, Elena = *Semantica și morfosintaxa verbului în limba română*, Chișinău, Centrul Editorial-poligrafic al USM, 2007.
- DSL 2001 = Bidu-Vrânceanu, Angela, Cristina Călărășu, Liliana Ionescu-Ruxândoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicționar general de științe ale limbii, s.v. declarativ*, ed. a II-a, București, Editura Nemira, 2001.
- Evseev, Ivan = *Semantica verbului. Categoriile de acțiune, devenire și stare*, Timișoara, Editura Facla, 1974.
- Picoche, Jacqueline = *Définitions actanciennes*, „Cahiers de lexicologie”, 66, 1995, 1, p. 67–76.
- Touratier, Christian = *La sémantique*, Paris, Armand Colin/SEJER, 2004.
- Uță Bărbulescu, Oana = *Verba dicendi: nucleul latinesc (I)*, în Actele colocviului Catedrei de limba română, 22–23 noiembrie 2001. Aspecte actuale în studiul limbii române, 2002, p. 257–260.
- Vasilie, Emanuel = *Sistemele limbii*, București, Editura Academiei, 1970.
- Vasiluță, Livia = *Semantică lexicală*, Timișoara, Editura Mirton, 2000.
- *** = *Antologie de semantică*, București, Editura Universității din București, 1976.

ABREVIERI

arg. = argotic	p. ext. = prin extensiune
d. = despre	pop. = popular
depr. = depreciativ	reg. = regional
fam. = familiar	suf. = sufix
fig. = figurat	vi. = verb intransitiv
f.o. = formație onomatopeică	vr. = verb reflexiv
ir. = ironic	vt. = verb tranzitiv
p. anal. = prin analogie	

THE CONTEXTUAL-FIGURATE *DICENDI* VERBS IN ROMANIAN,
DERIVED FROM ONOMATOPOEIAS

(Abstract)

The article gives an overview on some semantic features of the category of the Romanian verbs of speaking (*verba dicendi*), derived from onomatopoeias that express sounds specific to animal world (animals and birds), used in figurative sense. The verbs derived from animals' sounds usually offer information about the act of speaking, i.e. inflexion, affect, distinctness, loudness, social perspective (usually, deprecatory use) etc. The verbs derived from onomatopoeias that express birds' sounds usually indicate the phatic character of the communicative activity, the “chatting”.

*Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
București, Calea 13 Septembrie nr. 13*